



 Trendbureau Overijssel

De toekomst van de landbouw in Overijssel

Een discussiebijdrage

Verkenningen voor beslissers

Trendbureau Overijssel
Januari 2011

 Trendbureau Overijssel

Het Trendbureau Overijssel is een onafhankelijk bureau dat toekomstverkenningen maakt voor de politieke besluitvorming.

provincie
 Overijssel

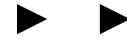
een initiatief van

Inleiding

Landbouw roept emoties op. Een toekomstverkenning naar de landbouw in Nederland kan nauwelijks waardevolle toekomstbeelden maken. Gewenste en verwachte ontwikkelingen lopen door elkaar heen. Deels omdat mensen feiten verschillend interpreteren, deels omdat de landbouw een gereguleerde sector is. Maatregelen van de (Europese) overheid bepalen ontwikkelingen in de landbouw, bijvoorbeeld door inkomensondersteuning of milieuregels.

Onze conclusie is dat wensen en verwachtingen rond de toekomst van de landbouw nauwelijks te scheiden zijn. Daarom is deze toekomstverkenning anders opgezet dan de andere verkenningen. De verkenning landbouw beschrijft eerst twee wensbeelden die elkaars uiterste zijn. Deze twee wensbeelden spelen een belangrijke rol in de discussies over landbouw in Overijssel. Daarna worden kort tien ontwikkelingen geschetst die van invloed zijn op de wensbeelden. Feiten en mythen laten aan de hand van voorbeelden zien wat klopt en wat niet klopt. De agenda voor de toekomst laat de kansen en bedreigingen zien voor de twee wensbeelden. Tot slot vertellen zeven Overijsselse boeren in korte interviews over hun bedrijf, ervaringen en toekomstvisie.

1
inleiding
2
wensbeelden



Wensbeelden

In Overijssel zijn er twee archetypische wensbeelden over de landbouw: plankgasboeren en omgevingsgericht boeren. De keuze is op deze namen gevallen omdat ze in de volksmond worden gebruikt.

3
ontwikkelingen
4
teken &
mythen
5
agenda voor
de toekomst
6
interviews
boeren

Wensbeeld 1 Plankgasboeren

Kenmerken

Plankgasboeren produceren voor de wereldmarkt, al komen de producten in de praktijk terecht binnen de driehoek Berlijn, Parijs, Amsterdam. Toch concurreren de boeren wel degelijk op de wereldmarkt. Dat neemt toe door de verbeterde transport- en conserveringstechnologie.

Vraag

In Europa is een bescheiden demografische en economische groei. Ook vergrijsst Europa. Landen als India en China voorzien steeds meer in hun eigen voedsel, maar er blijft vraag naar Europese producten.

Aanbod

Veel boeren stoppen. De vrijkomende grond wordt door andere boeren opgekocht.

Beleid

Het Europese landbouwbeleid is gericht op het afschaffen van melkquota, het veranderen van bedrijfstoelagen en een vrije(re) invoer en uitvoer van producten in Europa.

Opvallend

In het wensbeeld plankgasboeren zijn inventieve methoden gevonden om grootschalige landbouw in een kleinschalig gebied te realiseren. Nieuwe technologie in de intensieve veehouderij zorgt voor meer dierenwelzijn en minder overlast voor milieu en omgeving. Op die manier accepteren Overijsselse burgers de intensieve veehouderij.

Typisch Overijssel

Er komen minder boerderijen, de bestaande bedrijven worden groter. De melkproductie stijgt. Een deel van de akkerbouw-bedrijven wordt omgezet in melkveebedrijven. De multifunctionele landbouw groeit nog wat, maar blijft in verhouding klein. Er zijn boeren die energie produceren, maar andere gewassen leveren vaak meer op.

Wensbeeld 2 Omgevingsgericht boeren

Kenmerken

Burgers zijn de hoofdbewoners van het platteland. De economie drijft op niet-agrarische activiteiten. Omgevingsgerichte boeren leveren primair diensten aan hun omgeving en produceren niet voor de wereldmarkt.

Vraag

In het landelijk gebied van Overijssel is het aantal economische activiteiten sterk toegenomen. Er is draagvlak onder burgers, bedrijven en bestuurders om in zaken als waterhuishouding, natuur en landschap te investeren. Burgers zijn bereid te betalen voor streekproducten en dierenwelzijn.

Aanbod

Verbreiding van de landbouw. Boeren zoeken naar nieuwe waarden voor hun klanten; die kunnen op allerlei terreinen liggen. Veel boeren halen een deel van hun inkomen uit niet-agrarische activiteiten.

Beleid

De belangen van natuur en landbouw worden zoveel mogelijk samengebracht. Tegelijk stimuleren het Rijk en de EU de milieubewuste en diervriendelijke landbouw door slechtere alternatieven te belasten.

Opvallend

Boeren vullen hun inkomen aan als energieproducent. Er is een grote diversiteit aan activiteiten op boerenbedrijven.

Typisch Overijssel

In Overijssel is de grens tussen boer en burger vervaagd: veel boerenbedrijven halen hun inkomen deels uit andere activiteiten. Veel voedsel komt uit de buurt, boeren produceren streekgeen producten.

Ontwikkelingen

Met welke ontwikkelingen krijgt de landbouw in Overijssel op lange termijn te maken? Tien belangrijke ontwikkelingen op een rij.

1
inleiding
2
verwachtingen
3
ontwikkelingen
4
tekenen
mythen
5
agenda voor
de toekomst
6
interviews
boeren

Ontwikkeling 1 Wereldbevolking

Binnenkort wonen er 9 miljard mensen op de wereld. Dat heeft grote consequenties voor de voedselproductie. Zo moet de productie per hectare worden verhoogd. Daarnaast zijn technologische innovaties nodig. Watertekorten zijn een probleem, bijvoorbeeld in China. Voor Overijssel betekenen deze ontwikkelingen dat de prijzen van voedsel sterk kunnen wisselen. Als er ergens ter wereld een oogst mislukt, merk je dat ook in Overijssel. De toenemende wereldbevolking lijkt het best te passen bij het wensbeeld plankgasboer. Als er angst is voor tekorten, zal de nadruk op volumegroei liggen.

Ontwikkeling 2 Concurrentie

Nederland kent goede condities voor de landbouw: een goede infrastructuur, vruchtbaar land, excellente kennisinfrastructuur. Maar de voordelen van andere gebieden in de wereld, ruimte en goedkope arbeidskrachten, moeten niet onderschat worden. Wat met de maakindustrie in Nederland is gebeurd, kan ook met de landbouw gebeuren. Het is dus de vraag of meer inzet op volumevergroting slim is. Wil het wensbeeld plankgasboeren

kans van slagen hebben, dan zal de Overijsselse landbouw zich moeten specialiseren. De vraag is of de akkerbouw en veeteelt die slag ook kunnen maken, en of ketenpartijen en boeren daarbij willen samenwerken. De Nederlandse agro-industrie redt zich in deze omstandigheden waarschijnlijk goed. Deels omdat grote bedrijven als VION en FrieslandCampina steeds minder afhankelijk worden van de Nederlandse landbouw.

Ontwikkeling 3 Opschaling

Er is een opschaling in de melkverwerking, bij veevoerb企业 en in slachterijen. Hierdoor kunnen milieuprestaties verbeteren omdat er meer geld is voor investeringen. Opschaling zorgt voor een sterkere sector die kan concurreren op de wereldmarkt. Als primaire producenten zijn boeren wel afhankelijker. Deze ontwikkeling maakt omgevingsgericht boeren moeilijker.

Ontwikkeling 4 Technologie

Nanotechnologie en gentechnologie zijn de opvolgers van informatietechnologie. Toepassingen van nanotechnologie kunnen gebruikt worden voor dier- en plantgezondheid. Ook gentechno-

nologie kan op verschillende manieren worden toegepast in de landbouw. Technologische innovaties maken precisielandbouw mogelijk met minder emissies. Verdere automatisering van de landbouw helpt om personeelstekorten op te vangen en milieuoverlast te verminderen. Al deze innovaties leiden tot maatschappelijk debat, waar overheid en bedrijfsleven elkaar nodig hebben. Overijsselse boeren kunnen door technologische ontwikkelingen op de wereldmarkt blijven concurreren. Innovaties zijn vaak gericht op een hogere productie en worden daarom verbonden aan plankgasboeren. Toch is dat niet altijd zo. Ook omgevingsgerichte boeren doen hun voordeel met nieuwe technologie, zoals met nieuwe stallen die beter passen in het landschap.

Ontwikkeling 5 Biobased economy

Afval van het ene bedrijf is grondstof voor het andere. Dat is kort gezegd de basis van biobased economy. Welke impact heeft deze ontwikkeling in Overijssel? In de landbouw werken veel kleine ondernemers. Daarmee lijkt de sector niet de eerste bedrijfstak die biomassastromen gaat verwerken. Bedrijven als DSM, Essent en partijen in Energy Valley zijn dat wel, en zij manifesteren zich met plannen en investeringen om

grootschalig biomassa te verwerken. De landbouw moet op zoek naar samenwerkingsverbanden met proces- en afvalverwerkende bedrijven om mee te kunnen doen met de biobased economy.

Ontwikkeling 6 Europees landbouwbeleid

Het landbouwbeleid zal in meerdere opzichten veranderen. De toelages uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) worden kleiner. Bovendien worden andere verdeelsleutels gebruikt. Nederland wil de toelages bepalen aan de hand van maatschappelijke diensten. Bedrijven in maatschappelijk waardevolle gebieden krijgen bijvoorbeeld een hogere toelage. Deze methode bevordert omgevingsgericht boeren. Er komt subsidie voor landschapsdiensten. Het lijkt erop dat Europa de Nederlandse inzet slechts gedeeltelijk overneemt. Daarmee wordt subsidie voor omgevingsgericht boeren onzeker. Dit geldt ook voor natuuronderhoud. Plankgasboeren kunnen geconfronteerd worden met strengere milieuregels. Alle Overijsselse boeren moeten rekening houden met minder subsidie uit het GLB. Plankgasboeren kiezen onder deze omstandigheden waarschijnlijk voor productieverhoging of voor specialisatie. Omgevingsgerichte boeren moeten nieuwe markten zonder subsidies aanboren.

Ontwikkeling 7 Consument

Consumenten willen steeds vaker gezond voedsel dat op een verantwoorde manier geproduceerd is. De eisen aan voedsel en de manier waarop dat geproduceerd wordt, zijn aangescherpt. Grote supermarkten reageren door de verkoop van duurzame producten als scharrelvlees en biologische eieren. De opstelling van consumenten biedt kansen aan het omgevingsgericht boeren. Onduidelijk is in hoeverre consumenten willen betalen voor duurzaamheid. Voor hun eigen gezondheid hebben ze waarschijnlijk meer over dan voor milieu en dierenwelzijn.

Ontwikkeling 8 Stadsmens

Veel stadsmensen zien Nederland als één grote stad met grote groene parken waarin je kunt wonen en werken. Er wonen ook steeds meer burgers in het landelijk gebied. De vanzelfsprekende acceptatie van het boerenbedrijf bestaat niet meer omdat boeren steeds minder economische binding hebben met de dorpsgemeenschap.

Ontwikkeling 9 Multifunctionele landbouw

Zo'n 11 procent van de Overijsselse bedrijven doet 'iets' aan verbrede activiteiten. Voorbeelden zijn recreatie, verwerking, huisverkoop, natuur en energie. Wil de multifunctionele landbouw toekomst hebben, dan is een bredere economische basis wenselijk. Tot nu toe lukt het maar mondjesmaat om consumenten voor natuur en landschap te laten betalen. Verbreding heeft het businessmodel voor het boerenbedrijf nog niet substantieel beïnvloed.

Ontwikkeling 10 Individualisering

Vroeger deden alle boeren ongeveer hetzelfde. Dat is niet meer zo. Er zijn verschillende businessmodellen. Er zijn veel meer relaties met niet-boeren. De keuzevrijheid is groter. Het gezinsbedrijf is heel robuust, het agrarisch bedrijf is ook hard werken. Zeker bij opschaling is de druk vaak groot. De omgeving van de boer, of de boer zelf, stelt grenzen. Dit dempt soms de groei. En veel jongeren kiezen voor een ander vak dan boer.



1	inleiding
2	Feiten & mythen
3	verspreiden
4	feiten & mythen
5	agenda voor de toekomst
6	interviews boeren

Over de landbouw bestaan veel beelden. Maar kloppen ze met de realiteit? Feiten en mythen wijzen de weg.

Landbouw wereldwijd

De wereldbevolking groeit en de vraag naar voedsel neemt toe.

– Feit

Landbouwgrond wordt alleen gebruikt voor voedselproductie.

– Mythe

Landbouw in Nederland en Overijssel

Landbouwbedrijven in Overijssel zijn kleiner dan gemiddeld in Nederland.

– Feit

Bij een vergelijking in bedrijfsomvang valt op dat de Overijsselse melkveebedrijven in Nederlandse grootte-eenheden (Nge's), oppervlakte, melkveestapel en melkquotum kleiner zijn dan het gemiddelde melkveebedrijf in Nederland. Ook de akkerbouwbedrijven zijn kleiner dan gemiddeld, net als de bedrijven in de land- en tuinbouw. Dit heeft gevolgen voor de concurrentiepositie van Overijssel.

In de land- en tuinbouw in Overijssel domineert de veehouderij.

– Feit

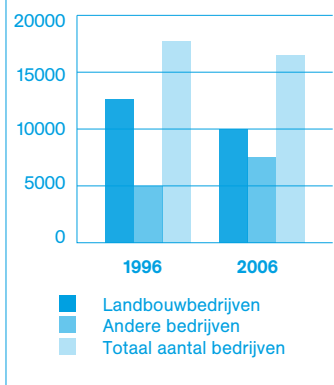
Melkveebedrijven vormen de belangrijkste groep.

Landbouw en economie

Er komen steeds meer niet-agrarische bedrijven in het buitengebied van Overijssel.

– Feit

Figuur 1. Ontwikkeling samenstelling bedrijvigheid op het platteland



Bron: De toekomst verkend, ambtelijke werknootie Provincie Overijssel, 2009

De Overijsselse landbouw is nauwelijks afhankelijk van bedrijfstoelagen.

– Mythe

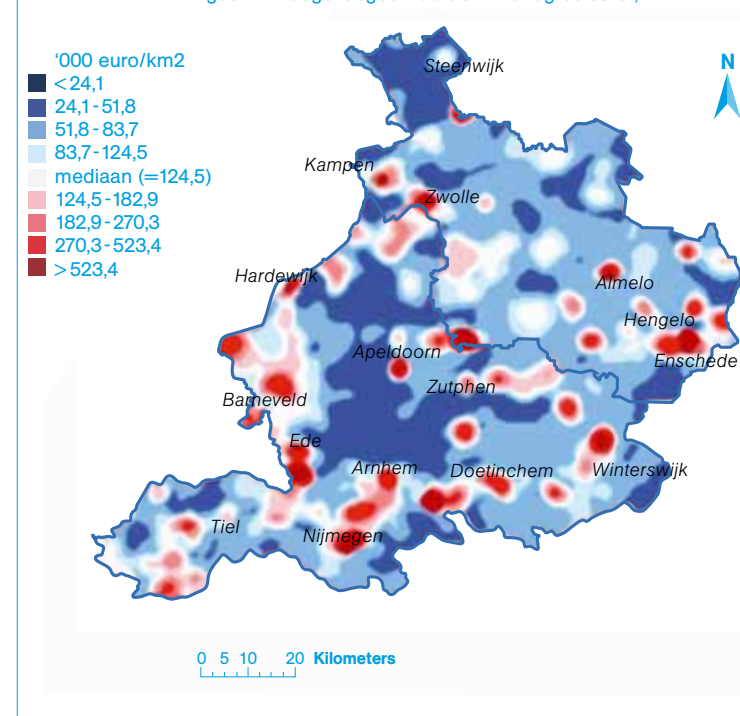
De Overijsselse landbouw ontvangt 110 miljoen euro aan Europese bedrijfstoelagen. Dat is relatief veel. Het grootste deel van de toeslagen is bestemd voor melkveebedrijven.

Het geld in het agrocluster wordt in de stad verdiend.

– Feit

Op de kaart is dit duidelijk te zien:

Figuur 2. Toegevoegde waarde in het agrocluster, 2001



Bron: Oosterkamp, E.B. e.a.: Agrocluster Oost in Beeld, Den Haag, LEI, 2006

Bedrijfsvoering

Agrarische ondernemers hebben vaak betaald werk buiten het bedrijf.

– Feit

In bijna twee-derde van de bedrijven in Overijssel wordt door de ondernemer of zijn gezinsleden ook buiten het bedrijf gewerkt. Een verklaring hiervoor is dat veel boerenbedrijven klein zijn.

Biologische landbouw is klein in Overijssel.

– Feit

Er zijn weinig jonge ondernemers en weinig opvolgers in de Nederlandse landbouwsector.

– Feit

Landbouw, natuur en milieu

Natuur en milieu voegen 244 miljoen euro toe aan de Overijsselse economie.

– Feit

In 2005 heeft de provincie Overijssel de betekenis van natuur en landschap voor de Overijsselse economie laten onderzoeken. De waarde blijkt 244 miljoen euro te zijn.

Grootschalige landbouw is altijd milieuvriendelijk.

– Mythe

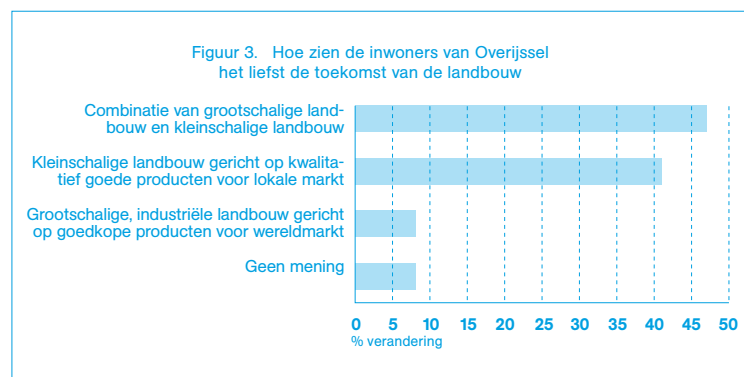
Verbrede landbouw kan zeer grootschalig aangepakt worden

– Feit

Boontjes uit Ethiopië zijn slechter voor het milieu dan boontjes uit Nederland.

– Mythe

Veel ligt aan de manier van produceren. Bij het verbouwen van boontjes in Nederland komen vaak meer emissies vrij dan in het warme Ethiopië. Dat kan opwegen tegen de extra transportemissies. Bovendien tellen de consumentenkilometers van en naar de winkel zwaar mee. Dan worden weinig boontjes vervoerd en wordt relatief veel brandstof verbruikt. Consumenten kunnen door productkeuze, het beperken van autokilometers voor de boodschappen en zo min mogelijk voedsel weggooien grote invloed uitoefenen op de klimaateffecten van voedsel.



Bron: Overijssel burgerpanel, 2009

De sociale betekenis van landbouw

De agrarische bevolking is in de minderheid op het platteland van Overijssel.

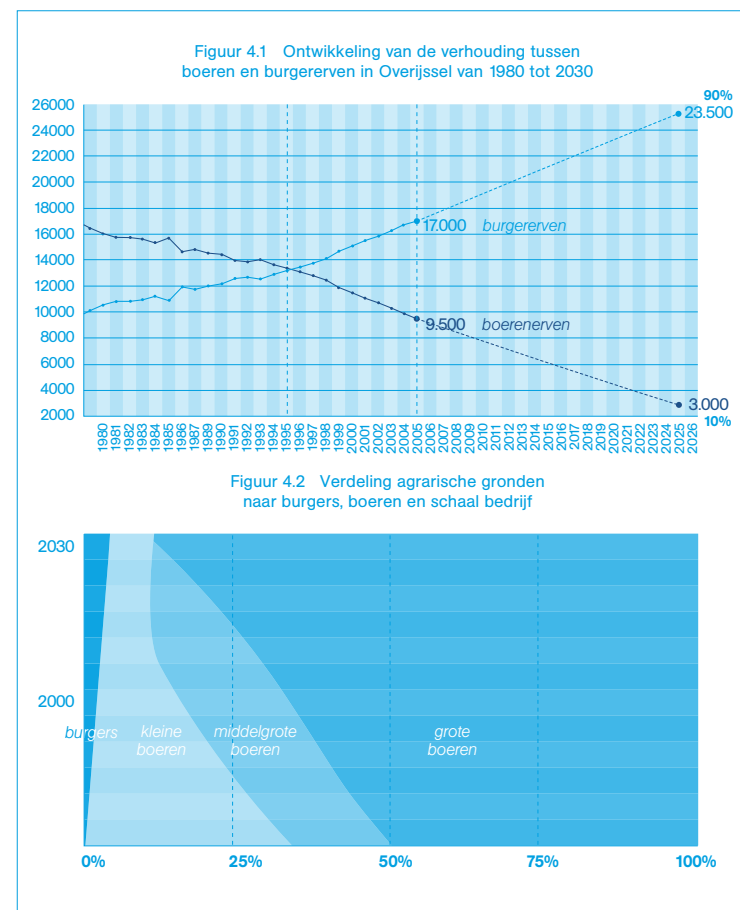
– Feit

De meeste Overijsselaars willen graag een combinatie van groot- en kleinschalige landbouw.

– Feit

In Overijssel neemt het aantal boerenerven af.

– Feit



Bron: 'Ruimte voor boeren', Jan Dirk Hoekstra 2010

Agenda voor de toekomst

Welk van de twee wensbeelden, plankgasboeren en omgevingsgericht boeren, voert in de toekomst de boventoon? Op die vraag is nog geen (helder) antwoord te geven. De spanning tussen de wereldmarkt en de Overijsselse omgeving blijft voelbaar, en welke plek boeren in zullen nemen in dat spanningsveld is onduidelijk. In Overijssel zijn zes opgaven om de landbouw vitaal te houden. Opgaven voor de overheid, maatschappelijke organisaties of de landbouwsector zelf.

1 Boeren en het agrocomplex

Met schaalvergroting en meer efficiency zijn de laatste jaren kosten bespaard en is de winst-marge in stand gehouden. Boeren moeten steeds meer kapitaal hebben om deze ontwikkelingen te kunnen volgen. De markt, overheden, en omwonenden stellen nieuwe eisen aan producten en productiemethoden. De risico's van het boeren liggen nu vooral bij de individuele boer.

De Overijsselse landbouw is er waarschijnlijk bij gebaat wanneer de risico's wat minder eenzijdig verdeeld worden. Dat vereist samenwerking tussen boeren, bijvoorbeeld in corporaties. Of ook samenwerking met partijen hogerop in de keten. Kunnen boeren hun marges vergroten door, in directer contact met de klanten, nieuwe producten en nieuwe waarden te maken?

2 Kennisintensief boeren

Overijssel heeft een goede uitgangspositie om kennisintensief te boeren. De Universiteit Twente en Wageningen Universiteit spelen een belangrijke rol. De vertaling naar werkende productiemethoden of winstgevendende producten is vaak lastig. Hier ligt een rol voor de overheid. Bedrijven zijn aanzet bij concrete businesscases en producten. De samenwerking in Oost-Nederland kan een impuls betekenen voor de hele sector.

3 Relatie boer-burger

De communicatie tussen boeren en burgers wordt de komende jaren belangrijk. Ze krijgen bijvoorbeeld met elkaar te maken bij discussies rond megastallen, uitbreiding, ziekte-uitbraken en nieuwe technologische ontwikkelingen. Uit onderzoek blijkt dat een open houding van boeren meer begrip kweekt bij burgers.

4 Regionale ontwikkeling

Er is relatief weinig economische dynamiek in het landelijk gebied van Overijssel. Ontwikkelingen als vergrijzing en bevolkingskrimp versterken deze tendens. Het gebrek aan dynamiek is een zorg voor de hele Overijsselse samenleving. Per regio kunnen er gezamenlijke initiatieven komen om de vitaliteit van het platteland te stimuleren. Daarbij kunnen diensten van boeren worden ingezet.

5 Ruimtelijke ordening

Hoe gaat Overijssel om met de ruimteclaims die er zijn? Scheiding en menging zijn twee mogelijke strategieën. Bij scheiding wordt landbouw geconcentreerd in een aantal hightech agrocomplexen. Hierdoor komt veel ruimte vrij voor functies als natuur en recreatie, maar het is ook erg duur. Bij menging wordt de landbouw weer onderdeel van de omgeving.

De boer is verantwoordelijk voor de natuur, de stedeling kan recreëren in een boeren-omgeving. Het samengaan van veeteelt en de bevolking brengt hinder met zich mee. Tussen deze twee (extreme) vormen van scheiding en menging staat Overijssel voor keuzes. De strijd tussen landbouw en natuur in Overijssel lijkt nodeloos hard. Een deel van de boeren-bedrijven ontleent hun waarde aan hun omgeving. En andersom kunnen boeren veel betekenen voor het natuurbeheer. Nieuwe manieren van samenwerking lijken mogelijk.

6 Systeeminnovatie

Sommige veranderingen in de landbouw vereisen systeem-innovaties. Daar zijn meerdere voorbeelden van. Hoe regel je bijvoorbeeld in de praktijk dat mensen die ervan genieten ook het onderhoud van natuur en landschap betalen? Het innovatieplatform groene ruimte heeft hiervoor concepten ontwikkeld. Systeeminnovaties komen langzaam van de grond, maar de roep om vernieuwing in de landbouw te zoeken neemt toe. Overijssel kan zich opwerpen als proeftuin.

Interviews boeren

Praktijkverhalen

Deze toekomstverkenning landbouw laat zien voor welke uitdagingen de Overijsselse landbouw staat. Maar hoe ziet de wereld achter de cijfers, feiten en statistieken eruit? Op zoek naar antwoorden heeft het Trendbureau gesproken met zeven Overijsselse ondernemers, meest boeren. Op de volgende pagina's delen zij hun persoonlijke ervaringen en vertellen ze over hun toekomstvisie en strategie.



**Klaas de Lange,
Zuivelboerderij de Weerribben**

‘Consumenten willen weten waar hun voedsel vandaan komt’

‘Onze boerderij is van origine een familiebedrijf. Ook mijn vader en grootvader waren melkveehouder hier in Nederland. De oude boerderij zie je hier vanuit het raam. Die verhuren we nu als recreatiewoning.

Twintig jaar geleden, rond 1990, hebben we ons serieus afgevraagd of het mogelijk was om in dit gebied te blijven boeren. Want boeren in een Natura 2000-gebied, betekent dat je rekening moet houden met allerlei beperkingen. In de Flevopolder, even verderop, is het een stuk makkelijker. Ik ben verknocht aan deze plek, maar wil niet steeds discussie met Staatsbosbeheer, de provincie of de gemeente. De aankondiging dat wij misschien wilden vertrekken, heeft ervoor gezorgd dat we met zijn vieren een goed gesprek hebben gehad. De provincie wilde ons bedrijf graag in stand houden. “We hebben jullie nodig om de grond te verwerken”, zeiden ze. Daarna zijn de ontwikkelingen snel gegaan. We zijn een stukje opgeschoven met het bedrijf. De nieuwe locatie zit net buiten het natuurgebied. We hebben 260 melkkoeien en 300 hectare land. ’s Zomers grazen de koeien buiten. We hebben gekozen om duurzaam en efficiënt melk te produceren. Met de naam Weerribbenzuivel hebben we onze producten gekoppeld aan de Weerribben. Consumenten vinden het prettig om te weten waar hun voedsel vandaan komt.

De omstandigheden om in dit land melk te produceren zijn van wereldklasse. De grond is ideaal, ondernemers hebben echt kennis van zaken. Zo’n positie moet je koesteren. De overheid heeft een belangrijke rol in de landbouwontwikkeling. Ik wil de overheid oproepen om eerlijk met boeren om te gaan. Bied perspectief in plaats van beperkingen. Met natuurorganisaties is het contact het lastigst. Elke paar jaar heb je weer nieuwe gezichten en dan kan ik weer opnieuw beginnen met het opbouwen van een goede band. Natuur en landbouw kunnen heel goed hand in hand gaan. Dat laten wij hier zien.’



Www
www.weerribbenzuivel.nl
Het mooiste
Alle zuivel wordt op de boerderij
zelf verwerkt. De melk van
vanochtend is morgenochtend
te koop in de supermarkt.

Grootste inkomstenbron
Melk- en zuivelproductie

Actief sinds
Generaties. Ook vader en
grootvader. De Lange waren
boer. Een zoon van Klaas is in-
middels ook actief in het bedrijf.

Soort bedrijf
Een biologische zuivelboerderij



Wim van der Heide, Heidevarkens

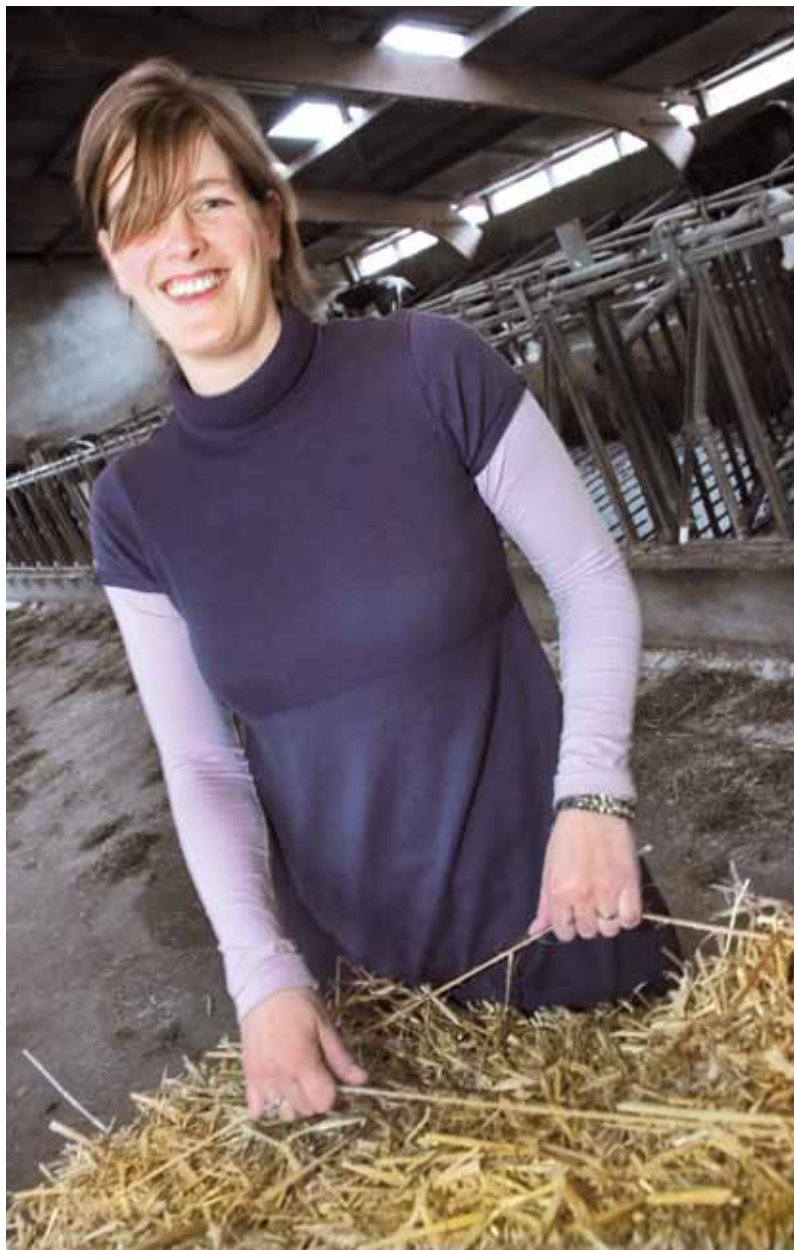
‘De dieren vragen altijd aandacht’

‘Als varkenshouder moet je aan heel wat eisen voldoen, vooral rond milieu en dierenwelzijn. Dat kost veel geld. Een rendabel bedrijf in deze sector moet vandaag de dag dan ook een behoorlijke schaalgrootte hebben. Wij hebben die keuze gemaakt en zijn flink gegroeid. In 2007 is de nieuwbouw geopend. Heidevarkens telt nu 10.000 varkens, verdeeld over duizend hokken in vier megastallen. We hebben 80 hectare landbouwgrond.

De gezondheid van de dieren vraagt altijd aandacht. Dagelijks maak ik mijn ronde door de stallen. Ik controleer of de varkens zich goed voelen, of ze voldoende eten en drinken en of ze niet te veel beperkt worden in hun beweging. Per hok van tien varkens worden de gegevens opgeslagen in de computer. Zo zie je makkelijker veranderingen, bijvoorbeeld of ze meer of minder eten.

Over intensieve veehouderij bestaan veel vooroordelen. Vaak klopt het beeld niet. Deze sector is de afgelopen jaren enorm geïnnoveerd. Met als resultaat dat we nauwelijks meer antibiotica gebruiken. Wij hebben de modernste technologie, zoals vier chemische luchtwasers die de ammoniak uit de lucht filteren. Buiten ruik je niks. Mensen moeten zich realiseren dat je met deze manier van boeren relatief weinig landbouwgrond gebruikt terwijl je wel veel monden kunt voeden voor een betaalbare prijs.

We hebben ons best gedaan om onze boerderij in te passen in het landschap. De Heidehoeve staat naast natuurgebied Varsenerveld, onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur. Met ons natuurbedrijfsplan leveren we een bijdrage aan de biodiversiteit. Het is geweldig om te zien hoeveel vogelsoorten hier broeden. Vorig jaar nog een torenvalk. We laten altijd een hoekje maïs staan voor de reeën, vossen en dassen. In de vijver vangen we regenwater op van de daken van de schuren. Zo wordt de grond niet te nat. En hebben vogels en kikkers er een boel plezier van.’



Ellen Loohuis,
Zorgboerderij Erve Remerman

‘De structuur van een boerderij is heilzaam’

‘Mijn ouders konden hun melkveebedrijf niet uitbreiden omdat de boerderij dichtbij het dorp Denekamp ligt. Op den duur was het bedrijf niet meer rendabel. Ik werkte in de zorg en zo is het idee geboren om een zorgboerderij te beginnen. In 2003 zijn we gestopt met het melkvee en in 2004 hebben we de eerste kinderen hier opgevangen. Nu zijn we zeven dagen per week, 24 uur per dag open. Er zijn ruim 50 deelnemers van 4 tot 25 jaar. Dat het centrum van Denekamp zo dichtbij is, werkt nu juist in ons voordeel.

Iedereen helpt mee op de boerderij. Dieren voeren, stallen schoonmaken, paarden borstelen. Mijn vader is ook nog steeds actief. De deelnemers zien hem als de echte boer en helpen hem met allerlei klusjes. Behalve paarden, pony's, kippen, konijnen en een geitje hebben we ook nog koeien. Mijn vader houdt zich vooral bezig met jongvee opfok, wat een neveninkomen oplevert. Het is echt onvoorstelbaar hoe heilzaam het ritme en de structuur van een boerderij zijn voor kinderen met een beperking. Ze voelen zich hier vrijer.

We hebben nu ook een kleine Bed en Breakfast en een camping met plaats voor tien caravans. Als er ouders komen logeren die een kind met een beperking hebben, kan het kind ook worden opgevangen. Zo kunnen die ouders een dag samen weg. Sinds anderhalf jaar hebben we personeel in dienst. Daar heb ik wel even tegenaan gehikt, vooral vanwege de kosten. Maar het werk werd echt te veel voor mij en mijn familie. Op het erf wordt inmiddels een logeershuis gebouwd. Nu slapen de kinderen die hier dag en nacht zijn nog bij ons in huis. Als het logeershuis er is, wordt het voor mij 's avonds en 's nachts rustiger. Daar ben ik wel aan toe.’

Het mooiste
De dynamiek. Geen dag is hetzelfde.

In Kampen en krijgt daarvoor een vergoeding.

Grootste inkomstenbron
De melkveehouderij. Daarnaast inkomsten uit verhuur van land. Jan Willem Schutte is raadslid.

Actief sinds
Zijn zeventiende. Vader, grootvader en overgrootvader Schutte waren ook veehouder.

Soort bedrijf
Traditionele melkveehouderij



**Jan Willem Schutte,
melkveehouderij Schutte**

‘Toon lef als de overheid onduidelijk is’

‘De afgelopen jaren hebben we in kleine sprongen het bedrijf gemoderniseerd. We hebben nieuwbouw neergezet. Onze melkveehouderij telt nu 140 melkkoeien en 90 stuks jongvee. Daarnaast hebben we 90 hectare grond. Veertien hectare is verhuurd voor de teelt van aardappelen en uien, en we huren nog 10 hectare grond los bij.

Het bedrijf kan groeien tot 200 koeien. Het is nog steeds onduidelijk of we na 2015 verder kunnen uitbreiden omdat de beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden in de omgeving van ons bedrijf niet klaar zijn. Dat is lastig voor een ondernemer. Daarnaast wordt het melkquotum in 2015 afgeschaft. Bij het ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie rekenen ze erop dat er ook na die tijd een vorm van productiebeheersing komt. Maar hoe en wat, dat weet niemand. In de loop der jaren heb ik wel geleerd dat je als ondernemer lef moet tonen. Zelf keuzes moet maken als de overheid onduidelijk is. We hebben een reguliere bedrijfsvoering. Ook in een gewone melkveehouderij zie ik veel winstpunten voor duurzaamheid. Bijvoorbeeld door minder ammoniakuitstoot en uitspoeling van meststoffen voor het milieu. Of voor dierenwelzijn door koematrassen en koeborstels waarmee de dieren gemasseerd worden. De gemiddelde leeftijd van koeien zegt veel over de verbeteringen. Mijn koeien worden zeven tot acht jaar. Twee tot drie jaar ouder dan vroeger.

Als melkveehouder ben je sterk afhankelijk van de prijs die op de wereldmarkt geboden wordt. Nederlandse melk heeft een sterke positie door de goede kwaliteit en de infrastructuur hier. Van die meerwaarde zouden melkveehouders meer kunnen profiteren in hun opbrengstprijis. Ik zie kansen om onze producten onderscheidend te vermarkten. Consumenten willen weten waar hun melk vandaan komt en dit weidse gebied spreekt tot de verbeelding. ‘s Zomers gaan de koeien naar buiten. Dat is niet beter voor de dieren. Mensen zien graag koeien in de wei, zo is het nu eenmaal.’



Harald Droste, Droste's dineren en logeren

‘Platteland is onze kernwaarde’

‘Ik ben hier geboren en getogen, maar het hotel van mijn ouders overnemen was voor mij geen uitgemaakte zaak. Ik werkte in Amerika toen mijn vader belde met de vraag “Kom ie nog naar huis?”. Zo ben ik weer teruggegaan naar Tubbergen.

Het was even wennen zonder het grootse en snelle van Amerika. Gaandeweg ben ik steeds meer van het platteland gaan houden. Het is hier langzamer dan in de stad, ik ervaar meer levenskwaliteit. In het hotel ben ik aan de slag gegaan met dat besef. Platteland is de kernwaarde van Droste's. Dus gebruiken wij streekproducten. Onze leveranciers komen zoveel mogelijk hier uit de buurt. Sinds dit jaar koken we volgens de seizoenen. Zes keer per jaar een nieuwe kaart. De cheffok vindt het één groot feest. Al is de samenwerking met lokale boeren soms wennen. We hadden laatst postelein op de kaart, maar na een paar weken bleek die boer niet meer te kunnen leveren. De oogst was op. Een les dat je echt goede afspraken moet maken over de hoeveelheid die je als hotel-restaurant nodig hebt. Bij iedere leverancier gaan we op bedrijfsbezoek. Zo kom je het nodige te weten. Dat november de maand voor kalfsvlees is bijvoorbeeld.

Een andere manier waarop we verbinding leggen met deze streek zijn de boerderijlodes. Het hotel heeft 20 kamers en ik was op zoek naar uitbreidingsmogelijkheden. Ik zag steeds vaker schuren en boerderijen leeg staan. Omdat dit een reconstructiegebied is, mogen boeren niet uitbreiden. Veel boeren stoppen daarom met hun bedrijf, maar blijven wel op de boerderij wonen. Zo ontstond het idee. Samen met een architect en de belangstellende boeren zijn we aan de slag gegaan met een plan. Nu zijn er vier locaties. Ik geloof dat de kracht van het platteland onze toekomst is. Kleinschalig en streekeigen.’

Www
www.farmfocus.nl

Het mooiste
Het werken met levende
dieren en met mensen,
daardoor is elke dag anders.

Grootste inkomstenbron
De fokvarkens. Daarnaast
inkomsten uit FarmFocus, het
netwerk voor varkenshouders
en de varkensshowroom.

Actief sinds
Johnny Hogenkamp heeft het
bedrijf in 1988 overgenomen
van zijn ouders. De varkensfok-
kerij bestaat sinds 1969.

Soort bedrijf
Intensieve varkenshouderij



Johnny Hogenkamp, Hogenkamp Fokvarkens

‘Er is een verschil tussen burgers en consumenten’

‘Toen ik in 1988 het bedrijf van mijn ouders overnam, telde Nederland 30.000 varkenshouders. Nu zijn dat er 5.000, waarvan 1.000 grote varkensboeren. Zij dragen zorg voor 70 procent van de varkens. Hogenkamp is een van die grotere bedrijven. Als ik ook nog vertel dat er in 1988 tweehonderd zeugen in dit bedrijf waren en nu 1.600, dan krijg je in vogelvlucht een beeld van de schaalvergroting in deze sector. Helemaal als je bedenkt dat mijn opa een boerderij met vijf zeugen had. In twee generaties hebben we enorme sprongen gemaakt met nieuwe technieken. Nederland loopt daarin voorop. Luchtwassers zodat er minder ammoniakuitstoot is, en de dieren hebben meer oppervlakte, dichte ligruimtes en groepshuisvesting. De invoering van iedere nieuwe techniek betekent uitbreiding van je bedrijf. Simpelweg omdat je het anders niet kunt betalen. De vleesprijzen zijn namelijk al twintig jaar gelijk. Ik verwacht dat het pas verandert als er nog meer varkenshouders stoppen. Pas dan komt er minder aanbod en kunnen de prijzen voor het vlees omhoog.’

De afgelopen tien jaar hebben we enorm geïnvesteerd in dit bedrijf. De komende periode, grofweg van 2013 tot 2015 wordt een spannende tijd voor veel varkenshouders. De nieuwe eisen rond groepshuisvesting en emissies worden dan ingevoerd. Onze boerderij voldoet aan die eisen en is klaar voor de toekomst, maar dat heeft ook ons bedrijf miljoenen gekost.

Ik vind dat in de hele discussie over diervriendelijke productie varkenshouders een stem moeten krijgen. Vanuit FarmFocus, het netwerk voor varkenshouders, krijg ik ook de Dierenbescherming en Varkens in Nood op bezoek. Die gesprekken zijn goed. Serieus. Natuurlijk willen wij best nog veel verder gaan in duurzaam produceren. Maar als de prijs verdubbelt, wie koopt ons varkensvlees dan nog? In de praktijk blijkt er een groot verschil tussen een burger en een consument. Burgers zeggen dat ze het duurzaamste vlees willen, maar consumenten zijn uiteindelijk niet bereid om daarvoor te betalen.’



**Annette Harberink,
de Natuurderij**

‘Ik bouw een brug tussen natuur en landbouw’

‘Hier aan de IJssel komt mijn droom uit. Ik wil boer worden. En op deze plek kan dat zoals ik het voor ogen heb: een landbouwbedrijf gecombineerd met natuurbeheer. Het landgoed is eigendom van de stichting IJssellandschap. Dit project is hun idee en komt voort uit het programma *Ruimte voor de Rivier* van Rijkswaterstaat.

Ze zochten een boer die biologisch wil boeren, zich in wil zetten voor natuurbeheer en het ook nog leuk vindt dat recreanten op het landgoed welkom zijn. Ik pas in dat plaatje. Ik zit minder vast aan een agrarische traditie, zoals veel boeren hier in de buurt. Omdat ik en niet uit de streek kom en niet uit een boerenfamilie stam, is het voor mij makkelijker om De Natuurderij op te zetten. Ik ben een bruggenbouwer tussen natuur en landbouw.

Dit jaar ben ik begonnen met het beheer van de grond. Om biologisch melkvee te kunnen houden, moet de grond eerst omgevormd worden. Van bevriende boeren heb ik koeien geleend, die tegen een vergoeding bij mij grazen. Vanaf 2012 ga ik echt melken en in 2013 moet de boerderij klaar zijn, zodat ik hier met mijn gezin kan wonen. Helemaal buiten en toch op een steenworp afstand van de stad Deventer. Heerlijk om een terrasje te pikken en handig omdat ik zo ook een afzetmarkt heb voor mijn producten.

Het nieuwe kabinet heeft aangekondigd te stoppen met de omvorming naar nieuwe natuur. De provincie Overijssel is daarop direct opgehouden met investeren in natuurontwikkeling. Ik baal daarvan. De inkomsten van mijn bedrijf zijn gebaseerd op de verkoop van biologische producten, een vergoeding voor het onderhoud van het natuurgebied en nog wat neveninkomsten. De vergoeding voor natuurontwikkeling dreigt nu weg te vallen. Pats boem, van de ene op de andere dag. Wat mij betreft is hier het laatste woord nog niet over gezegd.’



Deze publicatie geeft een impressie van de resultaten van de toekomstverkenning landbouw. De hele toekomstverkenning is te vinden op onze webstie www.trendbureauoverijssel.nl/landbouw